

Drago Jančar

Pogled angela

Založba Mihelač, Ljubljana 1992

Drago Jančar je po značaju in vrednosti svoje literature že davno tipičen in reprezentativen srednjeevropski pisatelj. Tako s tem, da pazi na to, kaj bo rekel, kot s tem, *kako* bo to naredil, pa tudi z zanimanjem za preteklost in sedanost. Posebno za njuno vzročno–posledično povezanost, a tudi za povezanost posameznika in zgodovine. Še posebno pa po zanimanju za zagonetno in najpogosteje mračno človeško naravo. To potrjuje tudi njegova nova knjiga zgodb *Pogled angela*, ki je pred kratkim izšla pri založbi Mihelač.

Trinajst zgodb, uvrščenih v to knjigo, katerih število najbrž, kot mnogokaj pri Jančarju, ni naključno, je nastalo v zadnjih letih, kot tudi precejšnje število njegovih dramskih in esejistično–publicističnih besedil in pravkar končani roman. Tudi v njih je mogoče opaziti njegovo literarno raznovrstnost. Strast zbiranja gradiva in njegovo preoblikovanje, sposobnost, da ne preskoči iz proze v esejistiko tudi takrat, kadar se dotikata ali celo prežemata, veččino obvladovanja kontinuitete in diskontinuitete sižeja in ustvarjanja njegove dramske napetosti, pa tudi nagnjenost do večjih proznih celot. Toda te zgodbe nam, tako posamezno kot skupaj, dokazujejo predvsem njegovo nesporno pripovedno spretnost.

V njih se ukvarja z mračno zgodovino in mrakom človeške duše. Z življenjskim in človekovim podzemljem. S tveganimi in naključnimi situacijami. S travmatičnimi obremenitvami in destruktivnimi nagoni. Z nevrotičnostjo in erotično naelektrenostjo. S skrivnostnim in nepojmljivim v človeku in okoli njega. S tistim, kar je na meji čudeža ali čudež sam. Z robnimi situacijami, v katerih je vse na preskusu in v katerih igra postaja nevarna, tudi življenjsko nevarna. In ki se, neredko, konča s strahom, bolečino, krvjo in smrtjo.

Pogosto opisuje stanja 'med snom in budnostjo'. Stanja, v katerih resničnost spominja na sanje, sanje pa na resničnost, pa tudi stanja pomnoženih sanj, zaradi katerih človek ne ve, ali se je prebudil in ali se bo sploh še kdaj prebudil.

Pogled angela zajema širok prostorski in časovni diapazon. Od Betlehema prek savane, Kalifornije, New Yorka, Kastilje, Jadranskega morja, do Slovenije in Ljubljane. Od biblijske in antične dobe prek srednjega veka do današnjih dni. Tako kot njegovo celotno delo tudi te proze odlikuje več kot umetelno povezovanje in premoščanje velikih geografskih in časovnih razdalj, tudi njihova povezovanja, ki potrjujejo, da se zgodovina smrti ponavlja. Ta zgodovinska projekcija nasilja in smrti je konstanta njegovega videnja človekove animaličnosti. Zato ne čudi, da je *podgana* v istoimenski zgodbi 'človekova temna senca, ki prihaja za njim iz njegove temne, nejasne preteklosti'. Kajti človek je tako kot *podgana* 'temno bitje'.

Tema in *temno* sta najpogostejši obarvanji in določevanji tako te kot tudi njegove proze nasploh. *Temna* je 'globina dna', ki človeka 'vleče dol, v globino', ne samo v zgodbi *Skok z Liburnije*. *Tema* je v človeku in povsod okoli njega v skoraj vseh zgodbah. *Temna* je človekova *notranjost*, *temno brezno* pod njim. *Temnopravljilčna* je parabolična prozna slika *Ljudska balada*. *Temno* je *dekle*, ki kvazijunaka zgodbe *Ultima creatura* lovi 'v past' in ga prepričuje, da je resnični Bog – strah. Prav tako, kot je *temen*, dobesedno 'črn in strašen' Bog v tej zgodbi in *temno* njegovo *protislovje*. *Temen* je angel v zadnji zgodbi. *Temna* avra usode in smrti okoli skoraj vseh likov teh zgodb, v katerih se, skoraj po pravilu, pojavlja fatalni lik ženske. V njih pa je tudi Jančarjev humor ionescovsko-beckettovsko črn.

Zgodba *Pogled angela*, po kateri je knjiga naslovljena, ni brez razloga tudi sklepna v njej. Je efektna pika na Jančarjevem kaligrafsko pripovednem *i*-ju, ne samo kot ena od najuspešnejših zgodb v knjigi, ampak celo kot zgodba, ki posredno odkriva tudi njegov pripovedni postopek. Gre za vzporedno zgodbo o bolnem starcu, njegovi ženi in njenem ljubimcu, in zgodbo o očesu, ki jih gleda in vidi. To je, pravi Jančar, oko angela, ki se spušča in ustavlja. Ki opazuje, včasih z roba gozda, včasih gleda iz starca, prevzemajoč njegov pogled, potem se seli v njegovo ženo in 'zre iz nje v temo'. Pogled tega 'temnega angela' vidi vse, ves prostor in vse, kar se v njem dogaja. Vidi vsa tri njihova telesa in vse tri njihove duše. Gleda vanje in iz njih. Vidi kot Bog, ki *vse vidi* in *vse ve*. Njegovo veliko oko je narisano nad oltarjem v cerkvi *pri svetem Lovrencu*. Toda v resnici je to oko, ki vse vidi, pa tudi *pogled angela* in božje oko, vsevidno oko samega stvarnika. Oko pisatelja. To je Jančarjevo oko, ki *hoče videti drugače*, ki se z njegovim premikanjem, približevanjem in oddaljevanjem menjavajo *zorni koti*. To je oko, s katerim je bilo videno vse, kar nam je v tej knjigi predstavljeno. Vseobsegajoče prodorno oko, ki pomaga, da tudi z lastnim očesom gledamo in vidimo bistreje in globlje.

Z njim zazrti v 'znano in neznano' spoznavamo, da je v vse hudič vtaknil svoje prste. Da 'hudi duh' in zlo postavljata pod vprašaj 'čutenje višjega kozmičnega smisla'. Da se sreča najpogosteje preobrača v nesrečo, kajti kot pravi na več mestih v tej knjigi, 'ko je svet najvišji, je tudi najgloblji padec najbližji.'

Josip Osti, prevedel Jure Potokar